

PROGRAMACIÓ DIDÀCTICA DE LA HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA A TRAVÉS DEL CINEMA

per SEBASTIÀ SERRA BUSQUETS

L'objectiu del present treball és de presentar una relació de pel·lícules, documentals i d'argument que serveixin a tots els ensenyants que imparteixin la matèria Història contemporània.

El nivell a què va dirigit aquest programa d'història contemporània a través del cinema és SEGONA ETAPA D'EGB, concretament setè i vuitè, una part de PRIMER DE BUP, COU i alguns cursos de FORMACIÓ PROFESSIONAL. A l'hora de fer la divisió per temes i cronològica se seguirà el criteri dels programes de COU, si bé hi afegim algunes pel·lícules referides a la història de l'Estat espanyol i pensam que el criteri cronològic i temàtic del COU és adaptable als altres nivells de l'ensenyament que hem esmentat.

Aquestes pel·lícules que hem seleccionat són a l'abast a través de les distribuïdores, si bé pel que fa a les pel·lícules en 16 mm. o Super-8 cal acudir als grups més especialitzats que existeixen. En concret en 16 o Super-8 hem de destacar la Filmoteca, de Madrid i de Barcelona, i les distribuïdores: Veloz Films, San Pablo, Cinematoca Castilla... de Barcelona totes tres. També cal tenir present la Central del curt, igualment de Barcelona. Pel que fa a les pel·lícules en 35 mm. cal acudir a les distribuïdores comercials. Respecta a Mallorca per informar-se i assessorar-se o també per organitzar projeccions i col·loquis hi ha el Col·lectiu de Cinema, coordinat per Jaume Vidal, així com l'organització de les Setmanes de Cinema Històric a través del Departament d'Història Contemporània de la Facultat de Lletres i el Col·lectiu de Cinema.

Aquest treball està estructurat en dues parts; la primera, la relació de pel·lícules; la segona, una bibliografia senzilla a l'abast de tothom.

Una darrera advertència és que la relació que es presenta és relativament àmplia, si bé no excessivament exhaustiva. També cal dir que s'ha procurat escollir de cada tema diverses visions.

PROGRAMACIÓ PER TEMES

1. TRANSFORMACIONS DE BASE EN EL MÓN CONTEMPORANI FINS ALS 1870.

- 1.1. El trànsit de les societats agràries a les societats industrials.
- 1.2. Restauració. Liberalisme. Nacionalisme. Revolucions burgeses.
- 1.3. Les potències mundials i l'orde internacional.
- 1.4. Els grans corrents culturals.

2. L'ÈPOCA DE L'IMPERIALISME: 1870-1918.

- 2.1. La segona fase de la revolució industrial.
- 2.2. L'expansió imperialista.
- 2.3. Problemes de la societat industrial. Moviments obrers.
- 2.4. Evolució del sistema d'aliances. La primera guerra mundial.
- 2.5. Progrés científic i nous plantejaments culturals.

3. EL MÓN ENTRE LES DUES GUERRES MUNDIALS: 1918-1945

- 3.1. La revolució soviètica.
- 3.2. Les democràcies occidentals.
- 3.3. Els moviments feixistes.
- 3.4. Les relacions internacionals. La Societat de Nacions.
- 3.5. La gran depressió econòmica dels anys 30.
- 3.6. La segona guerra mundial.

4. EL MÓN DEL NOSTRE TEMPS .

- 4.1. L'organització de la pau: la ONU. Tensions internacionals. Política de blocs.
- 4.2. Creixement econòmic en els països desenvolupats.
- 4.3. La descolonització. El Tercer Món.
- 4.4. Grans moviments d'integració en el món. Les institucions supraestatals europees.
- 4.5. La cultura del nostre temps: tecnologia, ciència i humanisme.

Del primer apartat de la programació, és a dir, *del món fins a 1870*, podem projectar les següents pel·lícules: De la problemàtica de les societats agràries a societats industrials proposam:

- “Gigante”, de Stevens.
- “La repentina riqueza de los pobres de Kombach”, de Schlöndorff.

Respecte a la restauració, liberalisme i nacionalisme proposam:

- “Waterloo”, de Bondarchuk.
- “El Congreso se divierte”, de Charell.

Amb referències específiques del nacionalisme la proposta és pot diversificar:

- Les dues versions de “Guerra y Paz”, de Vidor o Bondartchouk.
- “Bolívar”, de Blastti.
- “Vanina Vanini”, de Rossellini.
- “Senso” i “El gattopardo”, de Visconti.

El tema de l'escena de la burgesia en aquesta època està tractat en el film:

- “Lugenia Grandet”, de Alexeiev.

La temàtica de les grans potències i l'orde internacional la trobam per exemple:

- “La última carga”, de Richardson, que parla de l'Anglaterra victoriana i de la guerra de Crimea.
- “La última carga al machete”, de Gómez, que parla de la independència cubana d'Espanya.
- “La conquista del Oeste”, de Ford.
- “Tge red badge of courage”, de Huston.
- “Mayor Dundee”, de Peckinpah.
- “Ludwig”, de Visconti.
- “Ludwing, requiem por un rey virgen”, de Syberberg.

De problemàtica diversa, si bé l'entorn cultural hi queda reflectit, proposam:

- “Oliver”, de Reed.

Del segon apartat de la programació, és a dir, *del món entre 1870 i 1918*, proposam les següents possibles projeccions:

De la segona fase de la revolució industrial, parlant d'els aspectes econòmics:

- “Viva la libertad”, de Clair.
- “El mensajero” i “Casa de muñecas”, de Losey.
- “La tierra de la gran promesa”, de Wajda.
- “La herencia Ferramonti”, de Colognini.

La problemàtica de l'emigració la trobam reflectida a:

- “Los emigrantes y la Nueva Tierra”, de Troell.
- “La Viaccia”, de Bolognini.

La problemàtica de la societat industrial té pous pel·lícules i en proposam:

- “David Copperfield”, de Cukor-Mann.
- “La comedia de la vida”, de Tabst.
- “La ciutat cremada”, de Ribas.
- “La Cecilia”, de Conolli.
- “San Miguel tenía un gallo”, dels germans Taviani.
- “Sal de la tierra”, de Bibermann.
- “Salmo rojo”, de Janoso.
- “La Patagonia rebelde”, de Olivera.
- “La Tierra Prometida”, de Littin.
- “La perla de la corona”, de Kutz.

L'imperialisme ha tengut un tractament majoritàriament favorable a les metròpolis i amb aquesta orientació trobam alguns exemples:

- “Zulú”, de Enfield.
- “Tres lanzeros bengalíes”, de Hathaway.
- “Kim de la India”, de King.
- “Las cuatro plumas”, de Korda.
- “Argelia”, de Selander.
- “Lawrence de Arabia”, de Lean.
- “55 días en Pekín”, de Ray.
- “El joven Winston”, de Atenborough.
- “Queimada”, de Pontecorvo, juntament amb
- “El hombre que pudo reinar”, de Huston, representen una visió nova de l'imperialisme tendent a una objectivitat més gran.

La temàtica de les grans potències i de la primera guerra mundial ve reflectida a tota una sèrie de pel·lícules, algunes muntatges, com:

- “La grande guerre”, de Ferro i altres pel·lícules, com:
- “La gran ilusión”, de Renoir.
- “El gran desfile”, de Vidor.
- “Sin novedad en el frente”, de Milestong.
- “Los cuatro jinetes del Apocalipsis”, de Ingram.
- “Adiós a las armas”, de Vidor.
- “La marca del fuego”, de Mille.
- “Vive la France”, de Ince.
- “Corazones del mundo”, de Griffith.
- “Escuadrilla del amanecer”, de Hawks.

- “La gran guerra”, de Monicelli.
- “Paths of glory”, de Kubirck.
- “For king and country”, de Losey.

Els plantejaments culturals amb tota la seva problemàtica tenen la seva projecció fonamental a:

- “Muerte en Venecia”, de Visconti.

Del tercer apartat de la programació, és a dir, *del món entre 1918 i 1945, proposam:*

De la revolució d'octubre de 1917 hi ha una exhaustiva filmografia.

Hi podem distingir una selecció de documentals com:

- “La caída de la Dinastía Romanov”, de Choub.
- “Revolution d'Octobre”, de Rossif.
- “Lenin por Lenin”, de Samson-Ferro.
- “El año 1917”, de Caillaux...

De la filmografia d'argument començam posant algunes de les projeccions d'Eisenstein:

- “La huelga”.
- “Octubre”.
- “El acorazado Potemkim”.
- “Alexander Neuski”.
- “Ivan el Terrible”.

De la URSS d'aquesta època també:

- “La madre”, de Pudovkin.
- “El fin de San Petersburgo”, del mateix director.
- “Tres cantos sobre Lenin”, de Vertov.

La visió occidental la tenim a:

- “Nicolás y Alejandra”, de Schaffner.
- “Doctor Zivago”, de Lean.

Les grans potències d'aquesta època amb un tractament temàtic molt divers des de la problemàtica política fins a la social té un tractament difícil de resumir: Dels documentals

- “De una guerra a otra”, de Bouillon.
- “Los funerales de Sinn Feiner”, de Lewis, que parla dels fets a Irlanda de 1916.

Altres films:

- “Metrópolis”, de Lang.
- “Napoleón”, de Gance.
- “Disraeli”, de Green.
- “La casa de los Rutschild”, de Werker.
- “El nacimiento de una Nación”, de Grieffith.
- “Lo que el viento se llevó”, de Fleming.
- “Trotta”, de Schauf.
- “Un perro andaluz”, de Buñuel.
- “Juarez”, de Dieterle.
- “La Marsellesa”, de Renoir.

- “El pan nuestro de cada día”, de Vidor.
- “Furia”, de Lang.
- “Ciudadano Kane”, de Welles.
- “El ángel azul”, de Sternberg.
- “Zacco e Vanzetti”, de Montaldo.
- “Joe Hill” de Widerberg.
- “Luces de la ciudad”.
- “Tiempos modernos”, de Chaplin.
- “A nous la liberte”, de Clair.
- “Cero en conducta”, de Vigo.
- “Sopa de ganso”.
- “Plumas de caballo”, dels germans Marx.
- “Treinta y nueve escalones”, de Hitchcock.
- “El delator” i
- “El soñador rebelde”, de Ford.

La problemàtica del feixisme i del nazisme la trobam a:

- “El judío Suss”, de Harlan.
- “El joven hitleriano Quex”, de Ritter.
- “Escipión el africano”, de Gallone.
- “Federico el Grande”, de Harlan.
- “El gran dictador”, de Chaplin.
- “El caso Matteoti”, de Vancini.
- “Una jornada particular”, de Scola.
- “La caída de los Dioses”, de Visconti.
- “El conformista” i
- “Novecento”, de Bertolucci.
- “El proceso de Verona”, de Lizzani.

La crisi econòmica de 1929 o la Gran Depressió:

- “Tiempos modernos”, de Chaplin.
- “Las uvas de la ira”, de Ford.
- “La calle sin alegría”, de Pabst.
- “Furia”, de Lang.
- “Caballero sin espada”, de Capra.
- “Esplendor en la hierba”, de Kazan.
- “Matar a un ruisenor”, de Mulligan.
- “Esta tierra es mi tierra”, de Ashbi.

La guerra civil espanyola:

- “Tierra de España”, de Jovle Ivens.
- “Morir en Madrid”, de Rossif.
- “Caudillo”, de Patino.
- “Por qué perdimos la guerra”, de Santillán.
- “Las dos memorias”, de Semprún.
- “La guerre es finie”, de Resnais.
- “Sin novedad en El Alcázar”, de Genina.
- “Raza”, de Sáenz de Heredia.
- “Sierra de Terol”, de Malraux.
- “Aurora de esperanza”, de Sau.
- “L'enterrament de Durruti”.
- “Patricio, miró a una estrella”, de Sáenz de Heredia.

84 —“Barrios bajos”, de Puche.

- “Canciones para después de una guerra”, de Patino.
- “Granada, Granada mía”, de Karmen.
- “En el balcón vacío”, de García Ascot.
- “Legión Condor”, de Ritter.
- “Entre la esperanza y el fraude”, de la Cooperativa de Cinema Alternatiu.
- “La vieja memoria”, de Camino.
- “Companys, procés a Catalunya”, de Forn.

La segona guerra mundial queda reflectida, entre d'altres, a documentals com:

- “La victoria del Oeste”, de Hippler.
- “Día de guerra”, de Slutski.
- “Por qué combatimos”, de Capra.
- “Maidanek, cementerio de Europa”, d'un col·lectiu polonès.

Entre les pel·lícules d'argument:

- “El día más largo”, de Zanuck.
- “Patton”, de Schaffner.
- “La batalla del Rail”, de Clement.
- “La batalla de Midway”, de Smight.
- “Nuit et Brouillard”.
- “Hiroshima, mon amour”, de Resnais.
- “¿Arde París?”, de Clement.
- “La lucha por nuestra Ucrania”, de Solntseva.
- “Sangre, sudor y lágrimas”, de Coward.
- “En aquellos días”, de Kautner.
- “El puente”, de Wicki.
- “Roma, ciudad abierta”, de Rossellini.
- “Kanal”, de Wajda.
- “Casablanca”, de Curtiz.
- “Air Force”, de Hawks.
- “La batalla de las Ardenas”, de Annakin.
- “Comando”, de Don Siegel.
- “Primera victoria”, de Preminger.
- “Doce del patíbulo”, de Aldrich.
- “La cruz de hierro”, de Sam Peckinpah.
- “Cómo gané la guerra”, de Lester.

Del quart apartat de la programació, *el món del nostre temps*, respecte a la post-guerra mundial en els països desenvolupats proposam la projecció de:

- “El compromiso”.
- “Los visitantes”, de Kazan.
- “La dolce vita”, de Fellini.
- “El grito”.
- “Desierto rojo”, d'Antonioni.
- “La caza”.
- “El jardín de las delicias”, de Saura.
- “La jauria humana”, de Penn.
- “Week end”, de Godard.
- “El caso Mattei”, de Rosi.
- “El discreto encanto de la burguesía”.
- “El fantasma de la libertad”, de Buñuel.

- La problemàtica social la trobam a:
- “Ladrón de bicicletas”, de De Sica.
  - “La ley del silencio”, de Kazan.
  - “La clase obrera va al paraíso”, de Petri.
  - “Sábado noche, Domingo mañana”, de Reisz.
  - “La isla desnuda”, de Shindo.
  - “Pierrot el loco”, de Godard.
  - “Mi noche con Maud”, de Rohmer.
  - “La naranja mecánica”, de Kubrick.
  - “El último tango en París”, de Bertolucci.
  - “Tamaño natural”, de Berlanga.
  - “Fahrenheit 451”, de Truffaut.
  - “Cielo Puro”, de Tchukrai.
  - “Los inocentes”, de Wajda.
  - “El hombre de mármol”, de Wajda.
  - “Mañana, China”, de Otzenberger.
  - “Taking off”, de Forman.
  - “American Grafitti”, de Lucas.
  - “Family Life”, de Loach.
  - “Prima de la Revolucion”, de Bertolucci.
  - “Nueve cartas a Berta”, de Patino.

Respecte a la descolonització, fonamentalment han estat tractats als casos d'Argèlia, Vietnam i Indonèsia. Proposam la projecció de:

- “Le vent des Aures”, de Hamina.
- “Murallas de arcilla”, de Bertuccelli.
- “La batalla de Argel”, de Pontecorvo.
- “El cielo y la tierra”, de Ivens.
- “El pueblo y sus fusiles”, de Ivens.
- “Paralelo 17”, de Ivens.

El subdesenvolupament està tractat a diferents nivells. Proposam:

- “La terra trema”, de Visconti.
- “Rocco y sus hermanos”, de Visconti.
- “Calle Mayor”, de Bardem.
- “La venganza”, de Bardem.
- “India”, de Rossellini.
- “Los olvidados”, de Buñuel.
- “Historias de la revolución”, de Gutiérrez Alea.
- “Esta tierra nuestra”, de Gutiérrez Alea.
- “Cangaço”, de Barreto.
- “Antonio das mortes”, de Roche.
- “El coraje del pueblo”, de Sanginés.
- “La sangre del Condor”, de Sanginés.
- “La batalla de Chile”, de Guzmán.
- “Estado de sitio”, de Costa-Gravas.
- “Campesinos negros”, de Delaynette.

Respecte la problemàtica cultural, existeixen els següents documentals i també pel·lícules d'argument. Proposam:

- “El misterio Picasso”, de Clouzot.
- “2001, una odisea del espacio”, de Kubrick.

NOTA: La relació de pel·lícules presentades a través de la bibliografia i dels equips col·lectius de cinema de Mallorca i les setmanes de cinema històric, organitzades pel Departament d'Història Contemporània de la Facultat de Lletres, poden esser comentades a la vegada que pot fer-se una feina amb prou eficàcia didàctica, partint sempre de la necessària relació entre els sectors interessats en el cinema històric.

BIBLIOGRAFIA

Es presenten una sèrie de materials a l'abast, en els que trobam referències didàctiques:

- CAPARROS LERA, J. M. *Historia crítica del cine*. Magisterio-Prensa Española, Madrid (1976).
- GUBERN, R. *Historia del cine*. Lumen, Barcelona (1931).
- PORTER MOIX, M. *Historia del cinema català*. Taber, Barcelona (1969).
- ROMERO CUALDA, M. *Vocabulario de cine y televisión*. Eunsa, Pamplona (1977).
- SADOUL, G. *Historia del cine mundial*. Siglo XXI, México (1972).
- SADOUL, G. *Las maravillas del cine*. Fondo de cultura económica, México (1965).
- TUDOR, A. *Cine y comunicación social*. Gustavo Gili, Barcelona (1975).

També cal tenir present tot una sèrie de material com:

- Ambit de cinema del Congrés de Cultura Catalana. Països Catalans, Setembre (1977).
- GORTARI, C. i BARBACHANO, C. *El cine*. Salvat-Temas clave, Barcelona (1981).
- Cine y Educación. Cuadernos de Pedagogía. Barcelona, Febrer (1978). N.º 38.
- Una experiencia pedagógica y creativa sobre el cine. Reforma de la escuela. Barcelona, Octubre (1979). N.º 11.
- GUBERN, R. *Cinema i història: unes relacions complexes*. Quaderns de l'obra social de la Caixa. Barcelona, Març (1981). N.º 8.
- Cine y movimiento obrero. El viejo Topo, Barcelona, Juny (1980). N.º 45.
- FERRO, M. *Cine e historia*. Gustavo Gili, Barcelona (1980).
- DUDLEY ANDREW, J. *Las principales teorías cinematográficas*. Gustavo Gili, Barcelona (1978).
- ABRUZZESE, A. *La imagen fílmica*. Gustavo Gili, Barcelona (1978).

Així mateix, cal tenir presents materials d'aspectes generals com:

- “BAZIN, A. *¿Qué es el cine?*”. Rialp, Madrid (1966).
- Articles de cinema de la Gran Enciclopèdia Catalana, coordinats per Porter Moix.
- GIACOMANTONI, M. *La enseñanza audiovisual*. Gustavo Gili, Barcelona (1979).
- SORLIN, P. *El historiador, espectador (y actor) de una realidad ajena. El cine, mediación entre la visión exterior y la participación*. Eunsa, Pamplona (1972).

Entre les revistes destaquem:

- “Cahiers du Cinema”.
- Dirigido por...
- 2002.
- “Contracampo”.
- “Dezine i fotografias”.

